

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОЛЕКТОРСЬКИХ КОМПАНІЙ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Філіпенко Т.В.

*доктор наук з державного управління,
професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Донецького державного
університету управління*

Філатов В.В.

*кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри адміністративно-правових
дисциплін Донецького університету економіки та права*

У статті розглянуто основні аспекти діяльності колекторських компаній в Україні та недоліки національного законодавства в цій сфері. Окремо досліджено європейський досвід становлення та розвитку колекторського бізнесу. Особливу увагу було надано здійсненню порівняльного аналізу законодавства України в сфері колекторського бізнесу з відповідною сферою правового регулювання окремих країн Європейського Союзу, а саме Німеччини. Авторами було сформульовано ряд пропозицій по вдосконаленню законодавства України про колекторську діяльність та визначено конкретні шляхи усунення розбіжностей вітчизняного та європейського законодавства в сфері надання фінансових послуг.

В статье рассмотрены основные аспекты деятельности коллекторских компаний в Украине, а также недостатки национального законодательства в этой сфере. Отдельно исследован европейский опыт становления и развития коллекторского бизнеса. Особое внимание было уделено осуществлению сравнительного анализа законодательства Украины в сфере коллекторского бизнеса с соответствующей сферой правового регулирования отдельных стран Европейского Союза, а именно Германии. Авторами было сформулировано ряд предложений по усовершенствованию законодательства Украины о коллекторской деятельности и определены конкретные пути устранения разногласия отечественного и европейского законодательства в сфере предоставления финансовых услуг.

The article describes the main aspects of the collection companies in Ukraine, as well as shortcomings of the national legislation in this field. Separately studied the European experience of formation and development collection business. Special attention was paid to the implementation of comparative analysis of the legislation of Ukraine in the sphere of collection business with the appropriate legal regulation of individual EU countries, namely Germany. The authors have formulated a number of proposals for improving the legislation of Ukraine on collection activities and identify specific ways to eliminate inconsistency of domestic and European legislation in the field of financial services.

Ключові слова: колекторські компанії; колекторський бізнес; фінансові послуги.

Постановка проблеми. Сфера фінансово-кредитних відносин в умовах розвитку ринкової економіки та підприємництва, все частіше відіграє вирішальну роль у житті суспільства. Проблема здатності боржників повернути банківським установам позичені кошти існує в різних країнах світу. Україна не є винятком, однак актуальним є питання правового регулювання методів та засобів забезпечення повернення банкам боргів, чим на сьогодні займаються колекторські компанії, що діють поза межами правового поля. Тож актуальним є питання наукового опрацювання правових засад діяльності колекторів в Україні та дослідження світового досвіду регламентації колекторського бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове обґрунтування проблеми колекторського бізнесу є доволі стислим. У вітчизняній юридичній науці дослідженням цієї проблеми займалися Ф. Олексюк, М. Іллюк, Н. Кучмічук та Р. Люлик. З російських вчених слід відзначити Д. Жданухіна, Е. Шестакова, які в цілому окреслили існуючу проблему. Проте ґрунтовні дослідження в цій сфері досі відсутні.

Метою цієї статті є комплексний порівняльний аналіз нормативної основи діяльності колекторських компаній в Україні та країнах Європейського Союзу. Крім цього, метою статті є розробка пропозицій щодо вдосконалення нормативної основи діяльності колекторських компаній в Україні та пропозицій стосовно правового статусу учасників цього бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Все частіше словосполучення «фінансова криза» лунає в засобах масової інформації, стаючи фактично вироком для багатьох підприємств та фізичних осіб, які є боржниками вітчизняних банків. На сучасному етапі розвитку, глобалізація економіки, окрім переваг у вигляді інтеграції вітчизняного ринку та активізації сфери економічного співробітництва, може становити загрозу для економічної безпеки країни, яка під впливом зовнішніх чинників стає дедалі вразливішою.

За роки незалежності Україна пережила декілька важких фінансових криз, які негативно вплинули на позиції національної грошової одиниці та банківську систему держави. Особливо це стосується фінансово-кредитної системи, яка стала основою розвитку вітчизняної економіки. Дійсно, кредитні відносини допомогли «стати на ноги» багатьом підприємствам, а громадяни України отримали можливість вирішення повсякденних проблем завдяки грошовим кредитам. Безумовно, минулі фінансові кризи торкнулися усіх країн Європи, проте саме ті країни, що мають слабо розвинуту економіку, найбільш болісно перенесли їх вплив.

Найбільш незахищеними в цій ситуації опинилися саме боржники, які стали заручниками недосконалого законодавства в сфері надання фінансових послуг. Сьогодні все частіше банки перекладають право витребувати борги на третіх осіб, так званих «колекторів», діяльність яких в Україні не врегульована жодним нормативно-правовим актом. Таким чином, актуальним питанням сьогодення залишається проблема належного наукового опрацювання проблем, пов'язаних з правовим статусом вказаних суб'єктів.

На теперішній час в Україні діє більше 200 колекторських компаній, які об'єднані в Асоціацію учасників колекторського бізнесу України. Безумовно, цей бізнес є доволі прибутковим, бо згідно договору колекторські компанії отримують від банку майже п'ятдесят відсотків від поверненої суми боргу. Крім цього, дані послуги користуються серед банків великим попитом, наприклад за даними Національного банку України сьогодні в опрацюванні колекторських компаній знаходяться борги на загальну суму 12 міль'ярдів гривень. Саме ці факти й обумовлюють стрімкий розвиток цього бізнесу в Україні. Між тим, актуальним питанням залишається проблема правового регулювання діяльності колекторських компаній, які фактично діють за межами правового поля. Для вирішення питання правомірності діяльності вказаних компаній необхідно проаналізувати чинне законодавство та порівняти його зі світовим досвідом, який, безумовно, є набагато змістовнішим.

Конституція України, яка є основним законом держави, в жодній статті не встановлює підстави для діяльності колекторських компаній. Навпаки, її положення спрямовані на захист честі та гідності громадян і декларують неможливість втручання в особисте життя людини шляхом розповсюдження про неї конфіденційної інформації [1, 27]. Великі питання до колекторів виникають з боку експертів в галузі кримінального права. У даному випадку мова йде про порушення діяльністю колекторських компаній одразу декількох статей Кримінального кодексу України. По-перше, це стосується статті 127 Кримінального кодексу України, яка встановлює, що катуванням також є примус потерпілого чи іншої особи вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості.

Питання викликає й стаття 335 Кримінального кодексу України, яка встановлює відповідальність за примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, тобто вимога виконати чи не виконати договір, угоду чи інше цивільно-правове зобов'язання з погрозою насильства над потерпілим або його близькими родичами. Безумовно, в діях колекторських компаній відстежується склад даного злочину, бо своїми постійними листами, дзвінками та візитами вони примушують боржника розрахуватися по кредитним зобов'язанням. Якщо проаналізувати діяльність колекторів, а саме їх методи та засоби роботи, то можна впевнено стверджувати про порушення ще однієї статті Кримінального кодексу України, а саме статті 189 «змирництво». Ця стаття встановлює відповідальність за загрозливі вимоги передачі чужого майна, у даному випадку грошей, іншим особам, що безумовно є неприпустимим в демократичній, правовій державі [2, 189; 335].

Слід зазначити, що колекторський бізнес в Європі почав активно розвиватися у дев'яностих роках. Наприклад, в Німеччині робота по стягненню боргів, враховуючи й ті, які виникли після роз'єднання НДР та ФРН, проводилися саме колекторськими компаніями. На сьогодні цей бізнес в Німеччині дуже активно розвивається та регламентований відповідними законами. Аналіз світового досвіду дозволяє стверджувати, що в країнах Європи діяльність колекторських компаній має більш консультативний характер. Тобто головною їх метою є пошук компромісу та шляхів виходу зі складних ситуацій, у яких з тих чи інших причин опинилися боржники. Головними засобами вирішення проблем європейські колекторські компанії вважають конструктивний діалог та співпрацю з банківськими установами.

Основним принципом діяльності колекторів в зарубіжних країнах є забезпечення так званої «реанімації» боржників, тобто створення умов для їх адаптації в умовах ринку після стягнення суми кредиту. Мова йде про те, щоб боржник міг пережити цю процедуру та не залишитися банкрутом. Таким чином, методи діяльності колекторів в Європі значно відрізняються від методів вітчизняних колекторів, що безумовно змінює й зміст самих правовідносин. Необхідно зазначити, що у разі вступу України до Європейського Союзу влада держави буде змушена розробити чи імплементувати законодавство про діяльність колекторських компаній. Це обумовлено тим, що єдиний економічний простір, який діє в

рамках ЄС, передбачає свободу утворення юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Тобто, у разі виникнення проблем в сфері кредитних відносин, чинне законодавство повинно мати чіткі механізми їх розв'язання [4, 129].

З 2009 року колекторські компанії змушені отримувати ліцензію Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. Крім цього, у 2011 році Верховна Рада прийняла поправки до законодавства України про банки, згідно з якими тепер банк має право надавати інформацію, яка містить банківську таємницю, приватним особам та організаціям, у тому числі по договорам про відступлення права вимоги до клієнта. Такі кроки влади в сфері легалізації колекторської діяльності є доволі сумнівними, бо вказані рішення повинні прийматися тільки після того, як в країні буде прийнято відповідний закон, що регламентуватиме усі аспекти діяльності колекторів. Іншими словами, подібні поправки та рішення мають характер підзаконних актів та уточнюють окремі питання діяльності. Тож виникає питання, як можуть існувати підзаконні акти, якщо відсутній профільний закон. Безумовно, у даному випадку мова йде про бажання представників цього бізнесу, шляхом лобювання їх інтересів зацікавленими політичними силами, хоч якось потрапити до правового поля та легалізувати свою діяльність. В умовах курсу побудови правової держави та громадянського суспільства, проголошеного статтею 1 Конституції України, такі спроби неприпустимі та є неконструктивними [3].

Відправним пунктом вирішення проблеми регулювання діяльності колекторських компаній в Україні має стати значна нормотворча праця. По-перше, необхідно розробити та прийняти Закон України «Про колекторську діяльність в Україні», який повинен охоплювати усі аспекти цієї діяльності, зокрема закріплювати перелік можливих способів та методів діяльності колекторів. Крім цього, даний нормативний акт має передбачити питання притягнення до відповідальності за порушення колекторами прав та свобод громадян, а також містити перелік вимог до колекторських компаній, на підставі яких буде відбуватися їх ліцензування. Не менш актуальним є закріплення в цьому законі питань застосування санкцій до банків за співпрацю з неблагонадійними колекторськими компаніями.

Наступним етапом є внесення до Кримінального кодексу України статті, яка має встановлювати покарання за порушення колекторами прав та свобод громадян та перевищення ними дозволених законом меж. Колектори мають докорінно переглянути методи своєї діяльності та перевести їх з психологічного тиску на боржників в площину реструктуризації боргів, що відповідає світовій практиці.

У разі хоч одноразового порушення колекторськими компаніями чинного законодавства в цій сфері, вони повинні бути позбавлені ліцензії без права отримати її через будь-який проміжок часу. Банківські установи також мають нести солідарну відповідальність разом з колекторськими компаніями.

На нашу думку, при Національному банку України може бути утворена «Державна служба по роботі з боржниками», як аналог колекторських компаній, що має співпрацювати з вітчизняними банками та вирішувати питання, які зараз є компетенцією колекторів. Нормативною основою діяльності даної служби має стати Закон України «Про Національний Банк України», до якого необхідно включити конкретні статті щодо її діяльності. Підпорядковуватися служба повинна безпосередньо керівництву Національного банку України. В свою чергу підрозділи даної служби в окремих адміністративно-територіальних одиницях мають діяти в рамках регіональних представництв Нацбанку України. Комерційні банки, при отриманні ліцензії на право здійснювати банківську діяльність, мають обов'язково підписувати додаткову угоду про своєчасне інформування представників служби щодо стану розрахунків боржників та проблемних клієнтів. Безумовно, послуги служби мають бути платними, а кошти за них надходити до Державного бюджету України. Методи діяльності «Державної служби по роботі з боржниками» мають бути чітко регламентованими та не виходити за межі правового поля. Перш за все, вони повинні бути спрямовані на розробку механізмів та планів повернення боргу, що не призведуть до фінансового краху боржника. Окремо зазначимо, що банки не повинні мати право залучати інших юридичних або фізичних осіб для забезпечення повернення боргів, а також надавати їм інформацію щодо клієнтів. Перевагою такого аналогу колекторським компаніям є належність новоствореної структури до державних органів, а отже можливість координувати її діяльність та контролювати методи та форми її діяльності. Також зручність полягає у можливості оперативно відреагувати на протиправні дії працівників служби та застосувати до них відповідні дисциплінарні або інші стягнення. Безумовно, держава має більше механізмів впливу на державних службовців ніж на осіб – працівників приватних колекторських компаній, які дуже часто працевлаштовані неофіційно.

Висновки. Реалії сьогодення наводять на думку про повернення так званих «90-х років», які пов'язують з безладом та кримінальним свавіллям. Підтвердженням цього є й колекторський бізнес, який діє майже тими самими методами. Сьогодні банки намагаються максимально захистити свої інтереси та отримати прибутки за будь-яких умов. Фактично боржник опиняється сам на сам зі своїми проблемами, не сподіваючись на допомогу держави чи порозуміння банківської установи. Хоча саме останні повинні вживати усіх заходів та попереджати фінансові кризи, а у разі їх настання, максимально захистити своїх громадян.

У більшості розвинутих країн світу саме держава та банки беруть на себе частину фінансових втрат боржників, особливо якщо це стосується питання фінансової кризи. Хочеться сподіватися, що невдовзі Україна також прийде до цієї практики, й банківська система країни стане більш цивілізованою, а нормативно-правова основа її діяльності набагато досконалішою.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України від 1 вересня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 36. – Ст. 447.
3. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
4. Жданухин Д. Ю. Специализированные агентства по работе с долгами: особенности работы и организация сотрудничества с банками // Розничные банковские продукты: проектирование, продажа, риск-менеджмент : практическое пособие / Д. Ю. Жданухин, Т. Б. Фалалеева, А. В. Федоров, Е. Н. Шестаков. – Книга 2. – М. : ИГ «БДЦ-Пресс», 2006. – 251 с.